

Szűcs Zoltán¹: A parancsnoki nyomozati és fegyelmi jogkör - kompromisszum a büntető felelősségre vonás gyorsítása és egyszerűsítése érdekében?

Debreceni Jogi Műhely, 2010. évi (VII. évfolyam) 3. szám (2010. október) 51-65.

I. A büntetőjogi felelősségre vonás gyorsítása és egyszerűsítése

A büntetőeljárás általános célja az elkövető büntetőjogi felelősségre vonása, azaz a bűn megtorlása, valamint az általános prevenció elősegítése, melynek révén a jövőben a büntetés elkerülése érdekében a jogalanyok nem követnek el bűncselekményeket. E két alapvető társadalmi elvárás mellé azonban az eljárás alapelveinek köszönhetően egy további követelményt is támaszthatunk, mely szorosan kapcsolódik az előző kettőhöz. Ez nem más, mint az eljárás minél gyorsabban történő lefolytatása. A gyorsítás és az egyszerűsítés igénye arra irányul, hogy a büntetendő cselekmény elkövetését követően minél rövidebb időn belül kerüljön sor a büntetőjogi felelősségre vonásra.

A büntetőeljárás fejlődéstörténete során többféle eszközt dolgoztak ki az egyes országok, jogrendszerek az eljárás egyszerűbbé, gyorsabbá tételére. Ezen eszközök magukba foglalták a hatásköri szabályok, eljárásjogi határidők, sajátos jogintézmények, valamint a büntető eljárásjogi útról történő eltérítés (diverzió) lehetőségének megalkotását. A jogellenes cselekmények súly szerinti megkülönböztetése (bűncselekmény – szabálysértés, büntett - vétség) például szintén alkalmazható a katonai büntetőjogban, azon belül a katonai büntetőeljárásban is. Úgyszintén megtalálhatók olyan jogintézmények, mint a külön eljárások, a bíróság elé állítás, a tárgyalás mellőzése, lemondás a tárgyalásról. Azonban bizonyos eljárást gyorsító és a büntetőeljárás alternatívájaként funkcionáló jogintézmény, így a közvetítői eljárás a sajátos katonai életviszonyok, alanyok és a környezet miatt nem ültethető át a katonai büntető eljárásrendbe. Ennélfogva, bár az általános büntetőjoghoz, büntető eljárásjoghoz viszonyítva a katonai büntetőjog és büntető eljárásjog speciális jogterület, mégsem nevezhetjük önálló jogágnak. Hiszen intézményrendszerét, az alapvető működését meghatározó jogelveit, szankciórendszerét tekintve nem eltérő, önálló diszciplína, hanem az általános büntetőjog mellett működő, egy olyan közös forrásból táplálkozó eljárásrendekről van szó, amelyben az általános büntetőjog alapelvei és céljai a katonai büntetőjog alapelveivel egyetemben az alkotmányos büntető igazságszolgáltatási rendszer működését szolgálják

A katonai életviszonyokra megalkotott és elsősorban a katonai rend és fegyelem megszilárdítását célzó eljárásjogban, a felelősségre vonást gyorsító intézmények, megoldások hasznos mintául szolgálhatnak az általános büntető eljárásjogban is.

II. A katonai büntetőeljárás alapelvei, hatálya

Jelen írás a hazai jogban is jelen lévő és katonai büntetőeljárásban alkalmazható - az állományilletékes parancsnok jogkörébe és hatáskörébe utalt - ún. parancsnoki nyomozás és parancsnoki fegyelmi jogkör szabályozását kívánja bemutatni. A katona által elkövetett katonai vétség fegyelmi jogkörben történő elbírálása tulajdonképpen nem más, mint a büntett – vétség elhatárolásának visszatükröződése egy speciális (katonai) eljárásban. Amint az a későbbiekben bemutatásra kerül, látni fogjuk, hogy a jogalkalmazó a meghatározott feltételek fennállta esetén választhatja a felelősség megállapítására a fegyelmi eljárás alkalmazását, amely lényegét tekintve egyszerűbb és gyorsabb lefolyású, mint egy büntető eljárás. Azonban a célszerűség- és hatékonyság- növelési szándék eredményeként a szabályozásban olyan

elemek is beépítésre kerültek, melyek adott esetben egy másik sarkalatos alapelv érvényesülésének korlátját képezik, vagy éppenséggel sértik azt. Mindaddig azonban, amíg a jogalkotó számára a gyorsítás és egyszerűsítés területén elért társadalmi és jogalkalmazási haszon nagyobb, mint az ezzel egyetemben fellépő alapelv – inflálódás, addig indokolt hasonló jellegű jogintézmények fenntartása. Ezt alátámasztandó, a korábban már hatályát veszített szóban forgó jogintézmény – a bűncselekmény fegyelmi eljárásban történő elbírálása – ismét visszakerült a hazai büntető eljárási törvénybe.

A katonai büntetőeljárással ugyanolyan érvénnyel bírnak a klasszikus szervezeti és működési alapelvek, mint a civil büntetőeljárással. Tekintettel azonban a katonai szakmai, szervezeti, függelmi sajátosságaira, ezen alapelvek némely esetben szűkebb körben, máskor tágabb körben érvényesülnek. HAUTZINGER szerint: A katonai büntetőeljárás – igaz, megszorításokkal – az általános büntetőeljárás különös eljárási szabályai szerint, elsődlegesen annak további egyszerűsítése érdekében is lefolytatható, illetve abban a különleges eljárásra vonatkozó normák is érvényesülnek, amennyiben azok alkalmazását a katonai eljárásra vonatkozó kötelező szabályok nem zárják ki.²

A katonai igazságszolgáltatásban közreműködő szervek a katonai nyomozó hatóságok, a katonai ügyészségek, illetve a megyei bíróságok katonai tanácsai. A katonai nyomozóhatóság illetékessége az adott állományilletékes parancsnok által irányított katonai szervezet teljes állományára terjed ki, míg a katonai ügyész illetékessége a katonai büntetőeljárásra kijelölt megyei bíróság katonai tanácsának illetékességéhez igazodik. Főszabályként az ügyészség feladatait – így a nyomozási feladatokat – a katonai ügyész látja el a katonai büntetőeljárással. Ha a nyomozást nem a katonai ügyész végzi, abban az esetben nyomozó hatóságként az állományilletékes parancsnok jár el. A parancsnoki nyomozás felügyeletét az a területi katonai ügyészség látja el, amelynek illetékességi területén a nyomozást végző parancsnok (vezető) állomáshelye van. A parancsnoki nyomozati jogkör – hatékonysága, gyorsasága ellenére – kiegészítő és járulékos jellegű a katonai ügyészi jogosítványokhoz képest. Megmutatkozik ez abban a szabályban is, amely kimondja, hogy a katonai vétség miatt a katonai ügyész a büntetőeljárást magához vonhatja, ha azt a terhelt személye vagy terhelték nagy száma, a bűncselekmény tárgyi súlya, illetve a bűnügy közfigyelmet felkeltő jellege indokolja. Az ügyek „magához vonása” az ügyészi nyomozási és vádképviseleti monopólium részeként értelmezhető.

A hatályos Büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (Be.) 604.§ (4) bekezdés b) pontjában kapott felhatalmazás alapján katonai vétség elkövetése miatt a Magyar Honvédség tényleges állományú tagja ellen indított büntetőeljárással - ha a nyomozás nem tartozik a katonai ügyész kizárólagos hatáskörébe [Be. 474. § (2) bekezdés b) pont és Be. 474. § (3)-(4) bekezdés] - a katonai nyomozó hatóságként eljáró illetékes parancsnokot [Be. 477. § (1) bekezdés], valamint annak hatáskörét és a parancsnoki nyomozás részletes szabályait az egyes fegyveres szervekre vonatkozóan alacsonyabb szintű jogszabályok határozzák meg.³

Tisztázni szükséges, hogy a katonai büntetőeljárás, valamint az állományilletékes parancsnok fogalmi körébe mely személyek tartoznak, a katonai büntetőeljárás hatálya mely bűncselekményekre terjed ki. Jelen tanulmány csak a szűk értelemben vett katonákra, vagyis a Magyar Honvédség tényleges állományú katonáira kíván részletesebben kitérni. A katonai büntetőjogi fogalmát azoknak a fegyveres szerveknek a tényleges, hivatásos vagy szerződéses állományú tagjai alkotják, amely szervezetet a működése jellegéből fakadóan a hierarchikus működés, az alá-fölérendeltség, a parancsadás joga, illetve a sajátos belső függelmi viszonyok

jellemeznek.⁴ A jelenleg hatályos szabályozás alapján a fegyveres testületek közül egyedül a Vám- és Pénzügyőrség szervezetére nem terjed ki. Míg például a Rendőrség hivatásos állományú tagjaival szemben csak akkor van helye katonai büntetőeljárás lefolytatásának, ha az elkövető katonai bűncselekményt követ el. A katonai bűncselekmények a Büntető Törvénykönyv XX. Fejezetében kerültek szabályozásra.

A katonai büntetőeljárás személyi hatályának kiterjesztése időben és koronként egy államon belül is, de államonként is eltérést mutathat.⁵ Hazai példaként említhetnénk a közelmúltból a korábban önálló Határőrség Rendőrségbe történő integrációját 2008. január 1-jén, vagy azt a speciális helyzetet, ha ún. megelőző védelmi helyzetben, vagy rendkívüli állapot kihirdetése esetén az általános hadkötelezettség teljesítése okán a Magyar Honvédség állományába a testületen kívüli civil állampolgárok is bekerülnek.⁶ Ebben az esetben a hadköteles katonák is a katonai büntetőeljárás hatálya alá kerülnének bármely bűncselekmény (köztörvényes és katonai) elkövetése esetén.

Összefoglalva tehát a katonai büntetőeljárás hatálya a Be. 470.§-a alapján az alábbi személyekre terjed ki:

- a katona által a tényleges szolgálati viszonyának tartama alatt elkövetett katonai bűncselekmény, illetve a (Btk. VIII., XIX. és XX. Fejezet),
- a Magyar Honvédség tényleges állományú tagja által elkövetett bármely bűncselekmény,⁷
- a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok, valamint a büntetés-végrehajtási szervezet hivatásos állományú tagja által a szolgálati helyen, illetőleg a szolgálattal összefüggésben elkövetett más bűncselekmény,
- a szövetséges fegyveres erő tagja által belföldön, valamint e személynek a Magyar Köztársaság határain kívül tartózkodó magyar hajón vagy magyar légi járművön elkövetett, magyar büntető joghatóság alá tartozó bűncselekménye esetén.
- ha terhelt által elkövetett valamennyi bűncselekményre, ha ezek közül valamelyik miatt katonai büntetőeljárásnak van helye, és az elkülönítés nem lehetséges.
- több terhelt esetében akkor van helye katonai büntetőeljárásnak, ha a terheltnek valamelyikének bűncselekménye katonai büntetőeljárásra tartozik, és az eljárás elkülönítése - tekintettel a tényállás szoros összefüggésére - nem lehetséges. Ez a rendelkezés az orgazdára és a bűnpártolóra is kiterjed.

E két utolsó esetben arról van szó, hogy a katonai büntetőeljárás és a civil büntetőeljárás között vagy az elkövető személyére tekintettel, vagy pedig az eljárás tárgyára (tényállására) tekintettel olyan szoros összefüggés áll fenn, hogy indokolt a katonai büntetőeljárás lefolytatása. Így előfordulhat olyan eljárás, amelynek a nem katona elkövető is alanya lesz, két nagyon fontos megszorítással: katonai mellékbüntetést nem lehet csak katona elkövetővel szemben alkalmazni, illetve katonai bűncselekmény tettesként csak katona követhet el.

III. A nyomozás általában, a parancsnoki nyomozás

III.1. A nyomozás célja:

A hatályos Be. 164.§ (2) bekezdése alapján: *A nyomozás során fel kell deríteni a bűncselekményt, az elkövető személyét, fel kell kutatni és biztosítani kell a bizonyítási eszközöket. A tényállást oly mértékben kell felderíteni, hogy a vádló dönthessen arról, vádat emel-e.* E fenti hármas követelményrendszer, vagyis az elkövetett bűncselekmény felderítése,

az elkövető személyének azonosítása, illetve a bizonyítási eszközök felkutatása a nyomozóhatóság általános kötelezettsége. Amennyiben nem az ügyészség nyomoz, abban az esetben a nyomozást végző nyomozóhatóságnak kell olyan mértékben a bűncselekmény elkövetésének körülményeit tisztázni, hogy az ügyészség dönthessen a vádemelésről. E fontos követelmény azonban a gyakorlatban jelentősen befolyásolja a büntetőeljárás gyorsaságát. A nyomozásnak azonban nem lehet „túlterjeszkednie”, vagyis a körülmények, túlbizonyítását kerülni kell. Egyrészt, mert bizonyos nyomozati cselekmények a vádemelés szempontjából feleslegessé válhatnak, ami az ésszerű eljárás elvárásával nem összeegyeztethető, másrészt a túlbizonyítás törvényszerűen magában hordozza a büntetőeljárás bonyolulttá, összetetté válását. Ily módon elfogadható és indokolható, hogy a nyomozati szakaszban a büntetőeljárás alapelvei közül egyesek egyáltalán nem, vagy korlátozottan érvényesülnek. Az általános büntető eljárásjogban, ahogyan a katonai büntetőeljárásban, sem a nyilvánosság, közvetlenség, a kontradiktórius eljárás, sem a vádemelés nem jutnak szerephez. A nyilvánosság, közvetlenség eleve fogalmilag kizárt, hiszen ezen alapelvek előtérbe helyezése a nyomozás érdekeit, annak sikerességét veszélyeztethetné.

Hangsúlyozandó, hogy a sajátos fegyelmi rend megőrzése, fenntartása, illetve ennek megelőzése érdekében a katonai elkövető lehető leghamarabb történő felelősségre vonása kardinális kérdés a katonai büntetőeljárásban. Az általános büntetőeljárás határidők alkalmazása hátráltatná a gyors felelősségre vonás preventív hatását, amely végeredményben a szolgálati érdek sérelméhez is vezethetne. De nemcsak a fegyelmi rend megszilárdítása szempontjából van jelentősége az eljárás gyors lefolytatásának, hanem az eljárás alanya, a katona (terhelt) szempontjából is. A szolgálati törvények lehetőséget adnak a munkáltatói jogkört gyakorló előljáró számára, hogy bűncselekmény elkövetése esetén – tehát katonai vétség esetén is – a katona beosztásából felfüggeszthető, ha a terhére rótt bűncselekmény a Magyar Honvédség tekintélyét, a működésébe vetett közbizalmat súlyosan sérti vagy veszélyezteti, illetve a büntetőeljárás miatt az elkövetőnek a szolgálatától való távol tartása indokolt.⁸ Mind a katona terhelt, mind pedig alakulata számára az az előnyös, ha a leghamarabb születik döntés arra vonatkozóan, hogy a terhelt az elkövetett cselekménye következtében alkalmas-e továbbra is katonai szolgálatra vagy nem, tehát tervezhet-e vele a parancsnoka vagy nem. A terhelt részéről szintén jogos azon elvárás, hogy a számára függő jogi helyzet mielőbb megszűnjön, hiszen a szolgálati jogviszonyból fakadó jogosultságait, jogait korlátozottan gyakorolhatja. Elegendő, ha az illetmény-visszatartás következményeire gondolunk. Szükségesnek tartom ehelyütt megemlíteni, hogy a katonai büntetőeljárás illetve fegyelmi eljárás mellett párhuzamosan alkalmazható az ún. etikai eljárás, melynek során az állomány tagjának katonai szolgálatra való alkalmassága megállapításra kerül. Az etikai eljárás szabályai például a Rendőrség és a Magyar Honvédség állományának tagjai vonatkozásában nagyban eltérnek. A Magyar Honvédség tényleges állományú tagjai esetében magát a cselekményt vizsgálva állapítható meg a szolgálatra való méltatlanság vagy alkalmasság.⁹ A méltatlansági eljárásra vonatkozó belső utasítás azonban nem követi az alapjául szolgáló fegyelmi vagy katonai büntetőeljárás lefolyásának tartamát, emellett nem tartalmaz anyagi jogi rendelkezéseket, ezért ellentétes az előbbieken megfogalmazott elvárásokkal, tovább növelve a függő jogi helyzet okozta bizonytalanságot és a szolgálati érdek sérelmét.

A katonai büntetőeljárásban általános nyomozási jogkörrel a katonai ügyész rendelkezik. Ehhez képest kiegészítő hatáskörrel bír kizárólag a katonai vétségek elkövetése esetén az állomány illetékes parancsnok. A már említett 19/2003. (V.8.) HM-IM együttes rendelet 2.§

(2) bekezdése exemplifikatív módon meghatározza, hogy mely esetekben tartozik a nyomozás a katonai ügyész hatáskörébe. Ezek az alábbiak:

- több terhelt esetén, ha a terhelték nem egy szervezeti egységbe [Hjt. 2. § (10) bekezdés] tartoznak és állományilletékes parancsnokaiknak nincs a nyomozás lefolytatására hatáskörrel rendelkező közös elöljárója;

- ha a terhelt mellett a bűncselekmény elkövetésével (tettesként vagy részesként) más fegyveres szerv tagja [a fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról szóló 1996. évi XLIII. törvény 1. § (1) bekezdés] vagy polgári személy is megalapozottan gyanúsítható;

- ha a tanúvédelmi programban való részvétel miatt a Be. 98/A. §-ának alkalmazása vagy a Be. IX. fejezetének V. címe szerinti bírói engedélyhez kötött titkos adatszerzés szükséges.

Nyomozásról akkor beszélünk, ha bűncselekmény alapos gyanúja a büntetőeljárás lefolytatására illetékességgel és hatáskörrel rendelkező hatóság előtt ismertté válik, nem merülnek fel a büntetőeljárás (nyomozás) megindításának akadályai, illetve az arra jogosult ügyész vagy nyomozó hatóság a nyomozást elrendeli. Az alapos gyanú nem feltétlenül köthető meghatározott személyhez - ebben az esetben ismeretlen tettes ellen folyik a nyomozás -, de a parancsnoki nyomozati jogkör kizárólag csak a parancsnok illetékességébe tartozó katona ellen folytatható, vagyis, aki a parancsnoknak az alárendeltje. A nyomozás elrendeléséről ún. feljegyzést készít a hatóság, amelyen fel kell tüntetni, hogy ki ellen, mely bűncselekmény gyanúja miatt és mikor indítottak nyomozást.

A büntetőeljárás gyorsítását és egyben a sikerességét is hivatott szolgálni a Be. -ben késedelmet nem tűrő esetnek, illetve a halasztást nem tűrő nyomozati cselekményeknek nevezett nyomozati aktusok. Ezen tevékenységek azért bírnak nagy jelentőséggel, mert attól függően, hogy milyen időtartamon belül sikerül elvégezni, attól függően bír befolyással a büntetőeljárás későbbi szakaszaira. Elsősorban olyan körülmények rögzítéséről, felderítéséről van szó, amelyek az eljárás későbbi szakaszában már nem, vagy nem olyan mértékben állnak majd rendelkezésére a nyomozó hatóság, ügyészség, netán a bíróság részére. A Be. 170.§ (4) bekezdése alapján *„a nyomozás elrendelése nélkül indul meg a nyomozás, ha az ügyész vagy a nyomozó hatóság a bizonyítási eszközök biztosítására, az elkövetéssel gyanúsítható személy kilétének megállapítása, elrejtőzésének, a bűncselekmény befejezésének, avagy újabb bűncselekmény elkövetésének megakadályozása végett vagy késedelmet nem tűrő más okból nyomozási cselekményt végez. A nyomozás megindításának tényéről és idejéről utólag haladéktalanul feljegyzést kell készíteni.”* E reálaktusokat bármely nyomozóhatóság elvégezheti, így az állományilletékes parancsnok által kijelölt nyomozótiszt is, illetve az illetékes ügyész más hatóságok felé megkereséssel élhet e cselekmények elvégzése érdekében. Egyetértünk HAUTZINGER¹⁰ álláspontjával, aki szerint a katonai bűnügyek nyomozása során előtérben vannak a krimináltaktikai módszerek, amelyek körében kiemelhető a katona terhelt vagy tanú kihallgatása, a katonai közösségen belüli tanúkutató (ezen keresztül a katonai közösség mögött rejtőző terhelt azonosítása), illetve a katonai büntetőeljárás során alkalmazható kényszerintézkedések elrendelésének taktikája is.

Tehát nyomozási cselekménnyel indul a nyomozás tipikusan olyan késedelmet nem tűrő esetekben, mint például a bizonyítási eszközök (elkövetési helyszín, elkövetés eszköze) biztosítása, a gyanúsított személy megtalálása, illetve újabb bűncselekmény megakadályozása esetében.

A halasztás nem tűrő esetekben a Be. megengedi, hogy a kényszerintézkedések közül az őrizetbe vétel, a házkutatás, a motozás, a lefoglalás, a számítástechnikai adatok megőrzése, míg a bizonyítási eljárások közül a szemle, a bizonyítási kísérlet és a felismerésre bemutatás külön határozat nélkül elvégezhető legyen az ügyész vagy a nyomozó hatóság által. Az eljárási cselekményről jegyzőkönyvet kell készíteni, amely tartalmazza a halaszthatatlanság tényét és az ezt megalapozó körülményeket. A halasztást nem tűrő nyomozati cselekményeket a már elrendelt nyomozás során lehet foganatosítani.

A nyomozás lefolytatása eredményeként a nyomozás felfüggesztésre, részbeni mellőzésre, megszüntetésre kerülhet, illetve - ha arra alkalmas - vádemelési javaslat készül belőle.

A katonai büntetőeljárás céljai, amint láthatjuk - a speciális alanyok és a szolgálati viszonyból eredő sajátosságok miatti különbségeken kívül - ugyanazok, mint az általános büntető eljárásban.

III.2. Katonai vétségek fegyelmi eljárásban történő elbírálása

Az előzőekben említett eseteken kívül – tehát ha nem a katonai ügyész jogosult eljárni – az állományilletékes parancsnok rendelkezik hatáskörrel katonai vétség esetén a nyomozás lefolytatására. A parancsnoki fegyelmi jogkör magában foglalja a fegyelmi eljárás lefolytatásának és a fenyítés kiszabásának jogát.

A magyar jogrendszerben 1993. május 15. és 2003. július 1-je közötti rövid időszaktól eltekintve a katonai deliktumoknak a parancsnok általi fegyelmi eljárás keretében való elbírálása hosszú múltra tekint vissza. Az 1993. évi XXXI. törvénnyel kihirdetett Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló egyezmény szellemét követve az 1993. évi XVII. törvény hatályon kívül helyezte a parancsnoki fegyelmi jogkör gyakorlásának lehetőségét. Mintegy 10 év múlva azonban, nem kis részben a hazánk NATO-hoz történő csatlakozásával kialakult új katonai követelményeinek és igényeinek köszönhetően a jogalkotó visszahelyezte a Be.-be a jogintézményt. A korábban kifogásolt bírósághoz fordulás jogát ugyanis biztosítva látta az új szabályozásban, valamint a külföldi missziós feladatok bővülésével megnőtt az igény arra, hogy a külföldi szolgálatteljesítés során a terhelt katona külföldi vezénylése ne kerüljön megszüntetésre, hanem a külszolgálat helyszínén kerüljön lehetőleg gyors és egyszerű eljárásban elbírálásra a cselekménye. Ezzel egyrészt elkerülhető az indokolatlan nehézségekkel és időmúlással járó repatriálás, valamint a missziós szolgálati érdek sem sérül, hiszen nem kell a beosztásból kieső katona pótlásáról gondoskodni. A helyszínen lefolytatandó eljárás biztosítása érdekében valamennyi külszolgálatra vezényelt állomány rendelkezik jogász tiszttel (nyomozótiszttel).

Mielőtt rátérnénk témánk kifejtésére, szükséges tisztáznunk, hogy a katonai vétség parancsnoki fegyelmi jogkörben való elbírálása nem azonos a katonai fegyelmi vétség parancsnoki fegyelmi eljárásban való elbírálásával. Előbbi esetben ugyanis az elkövető katona a már korábban tárgyalt katonai bűncselekmények vétségi alakzatát valósítja meg, míg utóbbi esetben a katona elkövető a szolgálati viszonyával kapcsolatos kötelezettségét szegi meg vétkeken. Az utóbbi tehát enyhébb súlyú és szélesebb körű cselekményt foglal magában és a fegyelmi felelősségre vonás gyakorlatilag külső hatóság bevonása nélkül, teljes egészében az állományilletékességgel és a fegyelmi jogkörrel rendelkező parancsnok hatáskörébe tartozik. Éppen ezért a fegyelmi fenyítést kiszabó parancsnoki határozat elleni jogorvoslat a polgári perrendtartás szabályai szerinti munkaügyi jogvita keretében, míg a katonai vétség miatt

kiszabott parancsnoki határozat ellen a katonai büntető eljárás szabályai szerinti külön eljárás keretében lehet jogorvoslatért folyamodni. Közös vonás ugyanakkor, hogy mindkét eljárásra a Hjt. rendelkezéseit kell alkalmazni, és a perviteli, iratkezelési eltéréseken kívül az eljárás lényegi mozzanatai megegyeznek.

A 19/2003. HM-IM rendelet szabályozásából kitűnik, hogy a parancsnok hatásköre elviekben széles körű, hiszen általában a katonai vétségek egy szervezeti egységen belül fordulnak elő, tárgyuk tipikusan a függelmi, fegyelmi viszonyok megszegése. Az esetek többségében az elkövetők katonák, pontosabban a Magyar Honvédség tényleges állományú katonái. Ennek ellenére a katonai ügyészségek csekély számban élnek azon törvényben biztosított jogkörükkel, miszerint a nyomozás lefolytatását magukhoz vonhatják, illetve, hogy a fegyelmi eljárásban történő elbírálás eldöntésében mérlegelési jogkörrel bírnak. A katonai nyomozó hatóságnak ez utóbbi esetben csak kezdeményezési jog van a katonai ügyészség felé. Álláspontunk szerint a jogalkotó szándéka éppen az volt, hogy az egyszerűbb ténybeli megítélésű, kisebb súlyú katonai vétségek esetén – egyidejűleg a katonai ügyészségek munkaterhét is csökkentendő – az állományilletékes parancsnok, illetve az általa kijelölt nyomozótiszt folytassa le a nyomozást. A kisebb katonai vétségeket ügyészi irányítás hiányában is fel tudják deríteni a katonai nyomozóhatóságok, elsősorban azért mert az elkövetőt, az elkövetés körülményeit jobban ismerhetik, a nyomozati cselekményeket hatékonyabban, követlenebbül el tudják végezni. A hatályos szabályozások álláspontunk szerint ugyanis megfelelően biztosítják a nyomozás törvényessége, szakmaisága, valamint gyors és ésszerű időn belüli lefolytatása ellenőrzésének lehetőségét a katonai ügyészségek számára. A jelenlegi rendszerben a fegyelmi eljárások törvényszerűségének kontrollját belső és külső hatóságok egyaránt ellátják. A belső ellenőrzés keretében a szolgálati előjáró az alárendelt parancsnok fegyelmi ügyekben hozott döntéseinek felülvizsgálatát, valamint joggyakorlatának rendszeres ellenőrzését és folyamatos irányítását is elvégzi.¹¹ Külső ellenőrzésre az illetékes katonai ügyészség rendelkezik hatáskörrel. Az alábbiakban bemutatásra kerül néhány előírás, melynek révén megvalósul a szakmai- törvényességi kontroll.

Az illetékes parancsnok az állományába tartozó katona (alárendeltje) által elkövetett és a nyomozási hatáskörén kívül eső bűncselekmény megalapozott gyanúja esetén haladéktalanul, de legkésőbb 3 napon belül, sürgős esetben pedig ún. rövid úton feljelentést tesz az illetékes katonai ügyésznél. Ebbe a körbe sorolható továbbá a parancsnok azon kötelezettsége, hogy az általa lefolytatott nyomozás befejezésétől számított 3 napon belül a nyomozás során keletkezett iratokat, valamint a fegyelmi felelősségre vonásról rendelkező határozat egy példányát megküldi a katonai ügyészség részére. Úgyszintén a nyomozás indokolatlan elhúzódsát elkerülendő a parancsnoki nyomozás elrendelésétől számított egy hónap elteltével – ha az illetékes parancsnok a nyomozást nem fejezte be – a katonai ügyész az iratokat megvizsgálja. A nyomozás feletti szakmai – törvényességi felügyeletet álláspontunk szerint megfelelően garantálja a parancsnok által meghozott intézkedésekre vonatkozó rendelkezés. Az illetékes parancsnoknak, mint nyomozó hatóságnak ugyanis a (katonai vétség miatt indult) büntetőeljárásban hozott határozata, intézkedése, vagy intézkedésének elmulasztása miatt bejelentett jogorvoslati kérelmeket a katonai ügyész bírálja el, valamint a katonai ügyész az általa folytatott nyomozás során vizsgálja, hogy a parancsnoki nyomozás során feltárták-e az elkövetést lehetővé tévő és az azt megkönnyítő okokat, illetve a megszüntetésükre intézkedtek-e. Amennyiben e körben mulasztást észlel, megteszi a szükséges intézkedéseket.¹² Mindezen előírások mellett természetesen az illetékes katonai ügyészségnek az ügyészségi törvényben foglalt törvényességi felügyeleti jogkörben eljárva továbbra is

lehetősége van az állományilletékes parancsnok által lefolytatott fegyelmi eljárások során keletkezett iratokba betekinteni és törvénysértő gyakorlat, mulasztás, jogszabálysértés esetén a rendelkezésére álló eszközök útján a határozatokat kijavítani.

A katonai vétségek fegyelmi eljárási szabályok alapján történő elbírálását az általános büntetőjogban alkalmazott büntetőútról elterelő intézménynek – azaz a *diverzió*nak – a katonai büntetőeljárásban való meghonosításának tekinthetjük. A jogi szakirodalom szerint a diverzió főként a kisebb súlyú bűncselekmények elintézése a büntető igazságszolgáltatáson kívül, bűnösség kimondása nélkül. A diverzióban az opportunitás érvényesül megfelelő eljárási formák között, aminek alapja azonban a büntetőjog rendelkezése is lehet.¹³ Így lehetséges, hogy a büntetőjogi felelősség elbírálását fegyelmi büntetés kiszabásával felválthassa a jogalkalmazó. SZABÓNÉ NAGY TERÉZ¹⁴ állításával egyetértve tágabb értelemben ezt a lehetőséget a büntetőjogi felelősség külső differenciálásaként tarthatjuk számon. Ennek megfelelően a szolgálati viszonyt szabályozó külön törvény (Hjt.) szabályai szerint lefolytatott fegyelmi eljárásban a parancsnok fegyelmi határozatot hoz, melyben az elkövető bűnösségét nem, csak a fegyelmi felelősségét állapítja meg. Aminek azért van jelentősége, mert a „fenyített” büntetése csak valamely fenyítési nem lehet, illetve a büntettek nyilvántartásába nem kerül rögzítésre, vagyis az elkövető nem válik büntetett előéletű személlyé.

A hatályos Be. 485/A.§-a alapján ha katonai vétség miatt a büntetés célja fegyelmi fenyítéssel is elérhető, akkor az fegyelmi eljárásban is elbírálható. A bűncselekmény parancsnoki fegyelmi jogkörben történő elbírálásának azonban nem automatikusan és nem minden bűncselekmény esetén van helye. Az eljárásnak feltétele, hogy:

- kizárólag katonai vétséget valósítson meg a cselekmény (az a szándékosan vagy gondatlanul elkövetett bűncselekmény, amelyre a törvény 2 évi szabadságvesztésnél nem súlyosabb büntetés kiszabását rendeli)
- a katonai ügyész a feljelentést elutasítja
- a katonai ügyész a nyomozást megszünteti
- a gyanúsított (vagy védője) a katonai ügyész határozatával szemben nem él panasszal
- a katonai ügyész az iratokat megküldi a fegyelmi eljárásra illetékes parancsnoknak

Katonai vétség tudomásra jutását követően tehát a katonai nyomozóhatóság az illetékes katonai ügyésznél tett feljelentéssel együtt javaslatot tesz a vétség fegyelmi eljárásban történő elbírálására is, de előfordulhat, hogy ilyen javaslattal nem él. Ha az ügyész mérlegelési jogkörében úgy ítéli meg, hogy a büntetés célja fegyelmi fenyítés kiszabásával is elérhető, az alábbi határozatokat hozhatja meg. Abban az esetben, ha a feljelentés javaslattal együtt érkezett meg hozzá, a nyomozást megszüntetve küldi vissza a parancsnoknak az ügyet. Abban az esetben viszont, ha a parancsnok által tett feljelentés nem tartalmaz javaslatot, a katonai ügyész a feljelentést elutasítva utalja fegyelmi eljárásra a katonai vétség elbírálását. Az eljárás lefolyásának gyorsítása érdekében a törvény 72 órát ír elő a katonai ügyész számára, hogy eldöntse kíván-e további nyomozást folytatni, vagy pedig visszautalja fegyelmi jogkörbe az ügyet.

A katonai ügyész a feljelentés elutasításáról, illetve a nyomozás megszüntetéséről minden esetben határozatot hoz, amellyel szemben a terhelt panasszal élhet. Amennyiben a terhelt panasszal él, a nyomozást el kell rendelni, illetve folytatni kell, ha nem áll fenn egyéb megszüntetési ok. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy a katonai ügyész vádat emel. Éppen emiatt a feljelentést elutasító és a nyomozást megszüntető határozatban a terheltet

figyelmeztetni kell a panasz jogkövetkezményeire. Lényegét tekintve a terhelt választásán múlik, hogy ellene büntetőeljárás folyjon le bírói út igénybevételével, vagy pedig fegyelmi eljárás. Természetesen ez a választási jogosultság csak azt követően nyílik meg, hogy a katonai ügyész fegyelmi jogkörbe utalja a cselekmény elbírálását. Ennek lehetőséggel ugyanis a törvénynél fogva a katonai ügyész mérlegelési jogkörében eljárva élhet, abban az esetben, ha a Btk. 37.§-ában előírt büntetési cél fegyelmi fenytés kiszabásával is elérhető. A katonai nyomozóhatóságnak szintén csak kezdeményezési (felterjesztési) joga van a katonai ügyész felé. Ugyanakkor ez a javaslattételi jog a nyomozóhatóság oldaláról egyben feljelentési kötelezettséget is jelent, hiszen katonai vétség esetén is hivatalból értesíteni kell a katonai ügyészséget. Nem vitás tehát, hogy az ügyészi diszkrecionális jogkör központi szerepet tölt be és egyúttal eljárásjogi előfeltétele is a katonai vétség fegyelmi eljárásban történő elbírálásának.

Jelen írás keretében elsősorban arra az esetre kívánunk kitérni, amikor a terhelt a feljelentést elutasító vagy a nyomozást megszüntető határozatot panasszal nem támadja meg, vagyis elfogadja. Ezáltal nyílik meg a lehetőség a fegyelmi eljárás keretében lefolytatott felelősségre vonásra. A fegyelmi eljárás rendjét a katonai szolgálati törvény, a Hjt. XII. Fejezete tartalmazza. E törvény a fegyelmi eljárás lefolytatására, a fegyelmi jogkört gyakorló parancsnok számára mindösszesen 96 napot biztosít. Ez azt jelenti, hogy legkésőbb a katonai vétség a katonai ügyésztől történt áttételtől számítva mintegy 30 hónap alatt befejeződik. A fegyelmi vizsgáló, abban az esetben, ha az ügy iratai nyomozás megszüntető határozattal együtt érkeznek a fegyelmi jogkört gyakorló parancsnokhoz, úgy a nyomozás során keletkezett iratok alapján kell lefolytatni a fegyelmi eljárást a kijelölt fegyelmi vizsgálónak. A fegyelmi eljárás nyilvánvalóan kevésbé kötött, mint egy büntetőeljárás. Ebben az esetben a terhelt meghallgatásán kívül nem szükséges további eljárási cselekmény elvégzése, az iratismertést követően a határozat meghozható. Ha a fegyelmi eljárás alapját nem a nyomozati iratok képezik, abban az esetben a fegyelmi vizsgálónak az általános rendelkezések szerint kell tisztáznia a tényállást, vagyis tulajdonképpen a fegyelmi vétség esetén lefolytatott fegyelmi eljárással megegyezően. A fegyelmi eljárás lezárásaként a fegyelmi jogkört gyakorló parancsnok fegyelmi felelősségről rendelkező határozatot hoz, amelyben csak a Hjt.-ben taxatív meg határozott fenytési büntetést szabhat ki.¹⁵ Ugyanakkor a jogorvoslati rendre vonatkozó rendelkezéseket nem a Hjt.-ben, hanem a Be.-ben találjuk meg.

A fegyelmi eljárás során meghozott határozat ellen annak kézbesítését követő 8 napon belül az eljárás alá vont (terhelt) az előjáró parancsnokhoz fellebbezéssel élhet. Abban az esetben, ha a megfenytett katona és védője a Hjt.-ben meghatározott jogorvoslati jogát kimerítette, a parancsnoki döntés jogerőssé válik. Ezt követően a már jogerős parancsnoki döntés bíróság általi felülvizsgálatát kérheti az illetékes katonai tanácsnál. Ezen felülvizsgálati eljárás egy olyan külön eljárás, amelynek során a katonai bíró nem tanácsban, hanem egyesbíróként jár el és tárgyalást tart. Figyelemre méltó, hogy a tárgyalás kitűzésére előírt 3 napos határidő az általános büntetőperre képest kivételesen rövidnek, maga az eljárás pedig kivételesen gyors eljárásnak tekinthető. Ez egyfelől pozitívumként értékelhető és nyilvánvalóan a sajátos katonai szolgálati viszonyra, illetve a már korábban felvázolt szolgálati érdeksérelem minimalizálására tekintettel élvez elsőbbséget az általános büntető ügymenethez képest. Másrészt azonban meg kell említeni, hogy a katonai vétség fegyelmi eljárás keretében való elbírálása esetén nem a szolgálati jogviszonyból származó jogviták esetén illetékes munkaügyi bírósághoz lehet fordulni bírói felülvizsgálatért, hanem az illetékes megyei bíróság katonai tanácsához. Ami a munkaügyi bíróságok ügyterhét figyelembe véve a felülvizsgálati eljárás sokkal gyorsabb befejezését teszi lehetővé. A katonai tanács a Be.

szerinti eljárása szintén rövidebb ügyintézészt garantál, mint a Pp. munkaviszonya vonatkozó eljárásrendje.

Összegzésként megállapíthatjuk, hogy bár a katonai fegyelmi eljárást nem bástyázzák körül ugyanolyan mértékű garanciák, alapelvi előírások, mint a nem katonai bíróság (munkaügyi-, polgári büntetőbíróság) előtti büntető és polgári eljárásokat, azonban olyan figyelemre méltó előnyökkel járnak mind az eljárás alá vont (terhelt), mind pedig a katonai alakulat és ezáltal a katonai rend és fegyelem biztosításához fűződő érdek számára, hogy létezésük, fenntartásuk indokolt. Ezen gyors eljárások igénybevételenek lehetősége a katona számára mindenképpen a szolgálati viszonyából eredő sajátos közszolgálati jogviszony pozitív hozadéka.

KARDOS¹⁶ szerint a két eljárás (katonai büntetőeljárás – polgári büntetőeljárás) közötti különbségeket azok az eltérések magyarázzák, amelyek a polgári és a katonai élet feltételei között fennállnak, de ezeket semmiképpen nem lehet a fegyveres erők tagjai szempontjából az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény 14. cikke értelmében vett hátrányos megkülönböztetésnek venni. Azonban hátrányos megkülönböztetés fedezhető fel a rendvédelmi szervek állományába tartozók között a szervezethez tartozás alapján. A katonai büntetőeljárás hatályának kérdését vizsgálva megállapítható, hogy a Rendőrség, a Polgári Nemzetbiztonsági Szolgálatok állományába tartozó hivatásos katonák esetében megszorításokkal, az állami és hivatásos önkormányzati tűzoltóság, valamint a Pénzügyőrség hivatásos állományába tartozó katonák esetében pedig nem alkalmazhatók a katonai büntető-igazságszolgáltatás intézményrendszere által biztosított kedvezmények. Ezért MÉSZÁROS LÁSZLÓ¹⁷ véleményével egyetértünk, aki szerint sérül a fenti egyezmény 6. cikkében foglalt jogelv, miszerint mindenkinek joga van ahhoz, hogy ügyét a törvény által létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen, nyilvánosan és ésszerű időn belül tárgyalja, és hozzon határozatot az ellene felhozott büntetőjogi vádak megalapozottságát illetően. A hatályos szabályozás szerint ugyanis azok az állami fegyveres szolgálatot ellátók, akiknek bűncselekményeinek elbírálása az általános hatáskörű bíróságok feladata, hátrányos megkülönböztetésben részesülnek, mert számukra nem biztosított, hogy az átlagos pertartamnál gyorsabban nyerjenek ezek az ügyek elbírálást, szemben a többi fegyveres szerv tagjainál érvényesülő eljárásokkal, amelyeket a katonai ügyészi szervek, illetőleg a katonai tanácsok folytatnak le. Ez a különbségtétel sem alkotmányossági, sem büntetőjogi szempontból nem indokolt. Szükséges lenne törvénymódosítás, amely

IV. A jelentési kötelezettség

A Magyar Honvédség Szolgálati Szabályzatának kiadásáról szóló 24/2005. (VI.30.) HM rendelet 72. pontja alapján: Minden katona köteles azonnal jelenteni az elérhető legközelebbi előljárónak (feljebbvalónak) vagy bárki más, intézkedésre jogosult személynek,

a) ha bűncselekmény vagy annak előkészülete, a katonai szolgálati rendet vagy a közbiztonságot veszélyeztető fegyelemsértés jut tudomására. Egyben köteles ezeket a hatáskörébe tartozó törvényes eszközökkel megakadályozni;

b) amennyiben ő vagy környezetében bárki balesetet, sérülést szenvedett.

Habár szabályozását tekintve nem tartozik a katonai büntető-eljárásjogi intézmények közé, mégis az eljárás gyorsítása és egyszerűsítése szempontjából, eredményét, kimenetelét tekintve e fenti körbe vonhatjuk a katonát (és a katonai nyomozó hatóságot) terhelő jelentési kötelezettséget. E speciális, szolgálati jogviszonnyal összefüggésben érvényesülő előírás a civil büntetőjogban hasonló módon - meghatározott különös részi tényállások esetén -

pónalizált feljelentési kötelezettség katonai büntető anyagi jogi visszatükröződése. Jelentősége álláspontunk szerint abban rejlik, hogy ezen kötelezettség révén a látencia csökken – mivel a kilátásba helyezett büntetőjogi felelősségre vonás terhe ellenében – a normasértést, ha az az észlelő katona tudomására jutott, jelentenie kell az előjárója felé. Azzal, hogy a jogalkotó tulajdonképpen az eljárás hivatalból való megindításának elmulasztását büntetni rendeli, a legalitás alapelveinek a megvalósítását helyezi előbbre az opportunitás rovására. Bár a legalitás kivételeket eltűrő követelmény, a katonai rend és fegyelem, a sajátos szolgálati függelmi viszonyok, valamint a gyors felelősségre vonás igénye olyan magasabb értékű célok, amelyeket kötelező érvényesíteni a katonai büntetőeljárás során. A jelentési kötelezettség, mint eredetileg a katonai szolgálatteljesítéssel összefüggő kötelelem a későbbiekben büntetőjogi relevanciát is nyert. A hatályos Btk. 350.§-ában jelentési kötelezettség megszegése néven nyert keretdiszpozíciót. A legalitás és az officialitás – vagyis a bűncselekmény feltétlen üldözése és az állami szervekre háruló bűnüldözési tevékenység – előírásai együttesen elősegítik a bűncselekmények gyorsabb felderítését az elkövetők gyorsabb felelősségre vonását, amely pedig szükségképpen magával vonja a (katonai) büntetőeljárás gyorsítását. A legalitás – officialitás elve feltétlen érvényesülését gyengíti az a gyakorlatban is előforduló sajátos probléma, ami azáltal keletkezik, hogy az illetékes katonai nyomozóhatóság (parancsnok) fegyelemsértésként és fegyelmi eljárásban bírál el katonai bűncselekményt. Ez magyarázható azzal, hogy természetükből fakadóan a katonai életviszonyokra megkonstruált előírások megszegésének elhatárolása összetett és nagyfokú szakmaiságot kívánó feladat. Például egy függelmi viszonyt érintő normasértés esetén nem könnyű elhatárolni, hogy az még a fegyelemsértés felső határán belül értékelhető, vagy pedig már a katonai vétség legenyhébb, alsó határát meríti ki. Éppen emiatt nem nélkülözhető az a szakmai kontroll, ami az illetékes katonai ügyészség felé történő jelentési kötelezettségen keresztül megvalósul.

A katonai vétségek fegyelmi eljárásban történő elbírálása kapcsán az állományilletékes parancsnoknak, mint katonai nyomozó hatóságnak a katonai ügyészség felé irat felterjesztési kötelezettsége áll fenn. Ez a felterjesztés KARDOS¹⁸ szerint lényegében nem más, mint feljelentési kötelezettség, hiszen ebben az esetben a felterjesztés csak úgy valósulhat meg, ha a parancsnok feljelenti az általa észlelt katonai vétséget és egyúttal javaslatot tesz a katonai ügyésznek arra, hogy az ügyet fegyelmi eljárás lefolytatására részére küldje vissza.

A legalitás és officialitás követelményei azt jelentik, hogy az állam büntetőapparátusának törekednie kell, hogy valamennyi bűncselekményt derítsenek fel és állapítsák meg az elkövetők felelősségét. A felelősség megállapítása azonban nem jelenti automatikusan a büntetéssel. A fegyelemsértések, bűncselekmények feltétlen üldözése az állományilletékes parancsnok oldaláról magában foglalja azt a feladatot is, hogy a bűnüldöző szervek kapacitását biztosítsa. A katonai nyomozóhatóságot (vagyis a nyomozótiszteket) éppen ezért a katonai szervezet létszámára és sajátosságaira is figyelemmel, a szükséges számban kell kijelölnie és megbízni, valamint a nyomozói feladat végzéséhez szükséges időbeli, személyi, valamint dologi feltételeket biztosítani a parancsnoknak. Azt, hogy ez mekkora kihívást és nehézséget jelent az illetékes parancsnokoknak, jól példázza, hogy az ún. társadalmi nyomozótisztek alkalmazásával sem rendelkeznek az alakulatok kellő számú és szakértelmű nyomozótiszttel. A társadalmi nyomozótisztek az eredeti beosztásuk és munkakörükbe tartozó feladatok mellett megbízással látnak el nyomozóhatósági feladatokat, azonban a nagyfokú leterheltség, a rendszeres képzés hiánya, valamint a nem megfelelő anyagi díjazás miatt nem tudják hatékonyan segíteni a parancsnok katonai nyomozóhatósági munkáját.

V. A közvetítói eljárás alkalmazásának lehetőségei a katonai büntetőeljárásban

A legalitás és officialitás követelménye alóli az opportunitás elve jelenti a kivételt. Az opportunitás értelmében a jogalkotó meghatározott célszerűségi, gazdasági, hasznossági szempontokat szem előtt tartva eltekint a büntető felelősségre vonás feltétel nélküli érvényesítésétől. Ennek feltétele az, hogy a felelősségre vonás mellőzése nagyobb haszonnal járjon, mint amit a felelősségre vonással el lehet érni. Az opportunitás azonban nem jelenti automatikusan a felelősségre vonás teljes mellőzését, hanem az törvényben meghatározott előfeltételek teljesüléséhez kötött. Az opportunitás jogintézményei közé sorolják a nyomozás részbeni megszüntetését, a már tárgyalta nyomozás megszüntetését, a vádemelés elhalasztását, az eljárás felfüggesztését, a büntetés kiszabásának mellőzését, valamint a közvetítói eljárásra utalás lehetőségét. Ezek közül számos intézmény – annak ellenére, hogy a polgári büntetőeljárásban egyre szélesebb körben elterjed – nem alkalmazható a katonai büntetőeljárásban, mivel az a szigorú függelmi viszonyokkal és a szolgálati renddel nem egyeztethető össze. Az a függő jogi helyzet, amelyet egyes intézmények, mint például a vádemelés elhalasztása vagy a közvetítói eljárás igénybevétele jelentene a katona terhelt és az alakulat számára nem éri el azt a hasznossági fokot, amely az alkalmazását indokolná. Ezt alátámasztandó, vádemelés elhalasztásával élhet a katonai ügyész kizárólag abban az esetben, amikor a katona tényleges szolgálati viszonya a katonai büntetőeljárás időtartama alatt szűnik meg (tipikusan lemondással) és a bűncselekmény büntetési tétele a 3 évi szabadságvesztést nem haladja meg, illetve amikor a katona terhelt nem a szolgálati viszonytal összefüggésben és nem katonai bűncselekményt követ el.

2007. január 1-jétől hatályba lépett A büntető ügyekben alkalmazható közvetítói tevékenységről szóló 2006. évi CXXIII. törvény. A mediációt a hazai büntetőjogba beépítő szabályozók közül a legjelentősebb az Európai Unió Tanácsa által az áldozatok büntetőeljárásbeli helyzetéről szóló 2001/220/IB sz. kerethatározat 9.¹⁹ és 10. cikkei voltak.

A közvetítói eljárás a bűncselekmény elkövetésével kiváltott konfliktust kezelő eljárás, amelynek célja, hogy a büntetőeljárást lefolytató bíróságtól, illetőleg ügyésztől független, harmadik személy (közvetítő) bevonásával – a sértett és a terhelt közötti konfliktus rendezésének megoldását tartalmazó, a bűncselekmény következményeinek jóvátételét és a terhelt jövőbeni jogkövető magatartását elősegítő – írásbeli megállapodás jöjjön létre. A mediáció végeredményben a bűncselekmény által létrejött konfliktust úgy segít megoldani, hogy azt visszahelyezi a társadalomba, és az érintett felek megegyezésével állítja helyre a megsértett jogrendet. Az írásbeli megállapodás megkötése a terhelt felelősségre vonásának a büntető bírói útról való elterelését, diverzióját jelenti. Ezáltal a terhelt mentesül a büntetőjogi felelősségre vonás alól, ugyanakkor a sértettet is kompenzálja. A mediáció kialakulása a tettes – áldozat egyezsége, tágabban tehát a helyreállító igazságszolgáltatás koncepcióján alapul. A közvetítói eljárásban, a tényleges megállapodás megkötésében már nem a büntető igazságszolgáltatás szervezetei vesznek részt, hanem az érintett felek és a közvetítő, aki 2008. január 1-jétől már ügyvéd is lehet.

A hatályos Be. 221/A.§ -a, illetve a 485/C.§-a tartalmazzák a közvetítói eljárásra utalásra vonatkozó rendelkezéseket. A 485/C.§ (3) bekezdése erősen lekorlátozza a mediáció igénybevételenek lehetőségét, amikor kimondja, hogy a katonai büntetőeljárásban közvetítói eljárás alkalmazásának a fegyveres szerv sérelmére elkövetett vagy elleni bűncselekmény miatt nincs helye. A két jogszabályhely összevetéséből következően katonai büntetőeljárásban kizárólag a személy elleni és közlekedési bűncselekmény elkövetése miatt indult eljárásban lehet helye. A közvetítói eljárásra utasítás lehetősége az eljárás kronológiai sorrendje folytán

először az ügyészt illeti meg, aki még a vádemelési szakaszban, meghatározott feltételek esetén, az eljárás egyidejű felfüggesztésével utalhatja közvetítői eljárásra az ügyet. E döntéséről alakszerű határozatot hoz, mely ellen nincs helye fellebbezésnek. A kritériumok a következők: a mediáció alapjául szolgáló bűncselekmény olyan személy elleni (Btk. XII. fejezetének I. és III. címe), közlekedési (Btk. XIII. fejezete) vagy vagyon elleni (Btk. XVIII. fejezete) bűncselekmény lehet, ami ötévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő. Feltétel továbbá, hogy a mediációnak a büntetőeljárás tartama alatt kell lezajlania

Közös szabály, hogy mind az ügyész, mind pedig a bíróság maximum hat hónapra függesztheti fel az eljárást, valamint, hogy mindkét esetben szükséges feltétel a felek kölcsönös hozzájárulása. A közvetítői eljárásnak a törvény értelmében ugyanakkor három hónapon belül véget kell érnie. A két határidő - pertechnikai szempontból helyesen – nem esik egybe, ugyanakkor ésszerű időtartam.

Annak, hogy a gyakorlatban a katonai ügyészségek – bár törvényi lehetőség van rá – nem élnek a közvetítői eljárás lehetőségével, a mediáció jogi természetére és a sajátos katonai szolgálati viszony természetére vezethető vissza. A közvetítői eljárás definíciójából következően feltételezi a jogalkotó, hogy az a sértett és a terhelt önkéntes hozzájárulásával folytatható le. Az egyezség tulajdonképpen két vagy több fél egybehangzó akaratnyilatkozatának, vagyis egy polgári jogi szerződésnek minősül jogi értelemben. Összeegyeztethetetlen lenne az, hogy amíg a fegyveres szerv állományának tagja és az állam között létrejött sajátos közszolgálati jogviszonyban mindkét felet a szolgálati körülményeknek megfelelő, meghatározott és szigorú kötelezettségek terhelik, jogosultságok illetik meg, illetve az állomány tagja a szolgálati viszonyból fakadó kötelmeit szigorú függelmi rendben, egyes alapjogai korlátozásának elfogadásával teljesíti, addig meghatározott bűncselekmények elkövetése esetén az állammal, mint sértettel megállapodásban rendezze a bűncselekmény miatt hátrány kompenzálását. Ezekre tekintettel továbbra sem tarjuk indokoltnak a közvetítői eljárás a katonai büntetőeljárásban való alkalmazásának bővítését.

VI. Összegzés

A katonai büntetőjog, azon belül pedig a katonai büntető eljárásjog a polgári büntetőjoghoz képest hagyományosan sajátos jellegű volt. A történeti fejlődés során mind a hatályát tekintve, mind pedig a szabályozó alapelvekre tekintettel egy szűkebb kört jelentett. Az általános alapelvek ugyanúgy hatnak a katonai büntetőeljárásra is, azonban a katonai rend és fegyelem, valamint a sajátos függelmi viszonyok olyan eltéréseket, korlátozásokat vagy éppen bővítéseket igényeltek, amelyek következtében az általános büntetőjog mellett párhuzamosan kialakult egy speciálisabb jogterület is. A katonai büntetőjog-tudomány és gyakorlat által kidolgozott intézmények, alapelvek közül azonban nagy sikerrel hasznosíthatók a polgári büntetőjogban és természetesen fordítva is igaz. A polgári és a katonai büntetőjog egymással folyamatos kölcsönhatásban áll. A társadalom és a jogalkotás feladata azonban, hogy a katonai büntetőjog ne váljon önmagáért létező jogterületté, hanem a társadalmi kontroll révén az általános büntetőjog integráns részévé váljon és maradjon.

Zoltán Szűcs: The disciplinary power and the military investigation competence of the superior commander - a compromise for the simplification and acceleration of judgement? - Summary

The goal of the military criminal procedure is to judge the criminal liability, so as to retaliate and punish the crime committed, thereby the general prevention could be enforced by the power of the state. In addition, legislation and legal practice do have such a great extent of demands and efforts for making (military) criminal procedures more simple and speedy.

The above mentioned requirements of procedures date back to ancient legal systems and adamantly have influence on present achievements of law applied.

In comparison with the civil criminal law military criminal law is considered to be a more strict, closed and unique area. However it is not an entirely different entity rather an integral part of our legal order. Inside the military criminal law the military criminal procedural law owns those specific features and sophisticated legal institutions which are able to combine the aims and the effectiveness of criminal procedures.

Although the legislation has not codified yet the Military Criminal Code as a merely independent and separated one, there are specific regulations of military criminal procedural law set in a different chapter in the Hungarian Code of Criminal Procedure Law. In the military criminal procedure law that principally has been prepared for strengthening the military discipline and its inner surroundings, legal institutions of speedy judgement would function as useful samples for the civil criminal procedures as well.

Issues about the scope of military criminal law appeared almost in every eras due to its pivotal role in the legal policy. The extent of the scope determines the administration of military justice system. The basic three authorities connected with military criminal procedure are the following: investigation authority of the superior commander, the Judge Advocate General, and at last but not least the court martial. In a wider sense the organisation of penal institutions for military convicts could also be a part of the administration of military justice system.

In the Hungarian military criminal law duties and tasks of military investigation are exclusively performed by the Judge Advocation General or the military investigation unit which is almost equal to the superior commander. The investigation competence and jurisdiction of the superior commander is accessory and addititonal to the JAG's. In certain circumstances guaranteed by the law, investigation proceedings directly conducted by the superior commander or by the appointed criminal investigator officer enforce the goals of the investigation much more. Thus it is reasonable to maintain the two different organisations in parallel in case of committing military insubordination and military misdemeanor.

By means of the discretionary power of the JAG it can consider whether it will proceed and make an indictment or will order to conduct a military misdemeanor proceeding and transfer case to the competent authority, the superior commander of the accused member of the armed forces.

Judging a military misdemeanor by using the legal framework of a disciplinary procedure has been developed to a classic method that is being widely applied. This method provides the fulfilment of the general purposes of the criminal law and the procedural guaranties at the same time. It is gaining ground in our legal system as a form of appearance of diversion. According to legal literature diversion is an option for judging the crimes of a less degree by avoiding the administration of criminal justice, and neglecting the verdict of guilt.

The military criminal procedural regulations require adequate deadlines which can make possible the above mentioned method to be more simple and speedy than civil procedures.

Despite the existing advantages available due to the various forms of diversion not all of them could be extended without restraints over the military criminal procedure law. These restraints refer to hierarchical and subordinate-superior relations within, to the command managed operations and to the specific service obligation included in the service relationship.

¹ PhD hallgató, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola

² Hautzinger Zoltán: A katonai büntetőjog alapkérdései, különös tekintettel a katonai büntetőeljárásra. PhD értekezés tézisei. Kézirat. Pécs, 2009. 13.o.

³ Ezek közé tartozik például a Magyar Honvédség katonai nyomozó hatóságairól és a bűncselekmények parancsnoki nyomozásáról szóló 19/2003. (V. 8.) HM-IM együttes rendelet, a belügyminiszter irányítása alá tartozó szervek katonai nyomozó hatóságairól és a bűncselekmények parancsnoki nyomozásáról 25/2003. (VI. 24.) BM-IM együttes rendelet, a büntetés-végrehajtási szervezet katonai nyomozó hatóságairól és a bűncselekmények parancsnoki nyomozásáról szóló 16/2003. (VI. 20.) IM rendelet.

⁴ Lásd a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény 122.§ (1) bekezdését.

⁵ Bővebben a külföldi változatokról lásd: Kovács Tamás: A katonai igazságszolgáltatás szervezeti és eljárásjogi megoldásaival kapcsolatos nemzetközi tapasztalatok. Kriminológiai Tanulmányok 1998.

⁶ Bővebben lásd a honvédelemről és a Magyar Honvédségről szóló 2004. CV. törvényt (Hvt.), illetve a Magyar Köztársaság Alkotmányának 19.§(1) n) és a 19/E.§ (1) bekezdését.

⁷ A Hvt. 80. § (1) bekezdése alapján A törvény alkalmazásában a tényleges katonai állományba tartoznak a hivatásos katonák, a szerződéses katonák, a szolgálatot teljesítő önkéntes tartalékos katonák, a katonai felsőoktatási intézmény honvédségi ösztöndíjas, valamint szakképzésben részt vevő hallgatói, a katonai középfokú oktatási intézmény hallgatói, megelőző védelmi helyzet és rendkívüli állapot idején - a hadkötelezettség bevezetése után - a hadköteles katonák.

⁸ Lásd a Magyar Honvédség hivatásos és szerződéses katonáinak jogállásáról szóló 2001.évi XCV. törvény (Hjt.) 168.§-át.

⁹ Lásd a Magyar Honvédség katonai szervezetei magas fokú fegyelmének fenntartása érdekében végrehajtandó feladatokról szóló 1/2008. (HK 13.) HM HVKF intézkedést.

¹⁰ Hautzinger Zoltán: A katonai büntetőjog határterületei. Jogelméleti Szemle 2009. 2. szám <http://jesz.ajk.elte.hu/hautzinger38.mht>

¹¹ Bővebben lásd: Honfi Attila: A katonai fegyelem és a bekövetkezett (katonai és köztörvényi) bűncselekmények összefüggései a Magyar Honvédségnél 1991.jan.1- 1999.december 31. közötti időszakban. PhD értekezés. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem. Budapest, 2004. 52.old.

¹² Lásd a katonai büntetőeljárásban a vádelőkészítéssel, a nyomozás törvényessége feletti felügyelettel és a büntetőügyek katonai ügyészségi nyomozásával, valamint a vádemeléssel kapcsolatos feladatokról szóló 15/2003. (ÜK. 7.) LÜ utasítást.

¹³ Király Tibor: Büntetőb eljárás jog. Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 118.old.

¹⁴ Szabóné Nagy Teréz: Vétség, Büntett, Súlyos büntett. Monográfia. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. Budapest, 1977. 21-22.old.

¹⁵ A fenyítési nemek az alábbiak lehetnek: feddés, megrovás, szigorú megrovás, pénzbírság, a beosztási illetmény legfeljebb 20%-kal történő csökkentése legfeljebb 1 évig, a minimális várakozási idő 6 hónaptól 2 évig terjedő meghosszabbítása, alacsonyabb szolgálati beosztásba helyezés, szolgálati viszony megszüntetése, lefokozás.

¹⁶ A Büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény kommentárja. Szerzők: Feleky István – Holé Katalin – Kadlót Erzsébet – Kardos Sándor – Kárpáti György – Krecsik Eldoróda – Maráz Vilmosné – Nyíri Sándor – Szalai Géza – Zsámberger Csaba. Szerkesztők: Holé Katalin – Kadlót Erzsébet

¹⁷ Mészáros László: A katonai büntetőeljárás hatásköri szabályainak változásai. Ügyészek Lapja. 2006/6. szám. 16-17.old.

¹⁸ Lásd a 14. számú lábjegyzetet.

¹⁹ A 9. cikk (1) bekezdése szerint: „A tagállamok biztosítják, hogy a bűncselekmények áldozatainak joguk legyen a büntetőeljárás folyamán ésszerű döntéshez jutniuk az elkövető általi kompenzációt illetően., kivéve ahol, illetve amely ügyekben a nemzetközi jog a kompenzációt más módon rendezi.”